

Gemeente Amsterdam

Samenleven met verschillen

Tegengaan van spanningen en versterken van vertrouwen in Amsterdamse buurten

Verslag van de bijeenkomst van 18 april 2012

Samenleven met verschillen

Spanningen ontrafeld; op zoek naar Tante Alie

Spanningen in een buurt zijn niet zozeer een gevolg van religieuze verschillen, maar van gedrag. Daarom zijn ze met vrij simpele, praktische maatregelen aan te pakken. Dat was de hoopgevende conclusie van de conferentie 'Samenleven met verschillen' die op 18 april in Pakhuis De Zwijger werd gehouden.

De conferentie was een praktisch vervolg op het gelijknamige onderzoeksrapport van Bureau Onderzoek en Statistiek van de gemeente Amsterdam en het Verwey-Jonker Instituut. Het onderzoek biedt een nieuw instrument om spanningen te ontrafelen en te meten. Risicofactoren en beschermende factoren zijn in beeld gebracht in een methode die ook in andere steden toepasbaar is.

Op een 'spanningskaart' van O+S is te zien dat vrijwel heel Nieuw-West en andere delen van de stad oranje of knalrood kleuren. Spanningen zullen er altijd zijn in een grote stad als Amsterdam, met zijn 170 nationaliteiten, sociale problemen en verschillende levensstijlen en omgangsvormen. Toch kunnen gewone burgers en professionals nog veel doen om te voorkomen dat ze oplopen, zo stellen deelnemers aan de bijeenkomst vast.

Belangrijk is het terugkrijgen van wat onderzoekers 'publieke familiariteit' noemen – dat burens en buurtbewoners elkaar weer kennen en elkaar weer

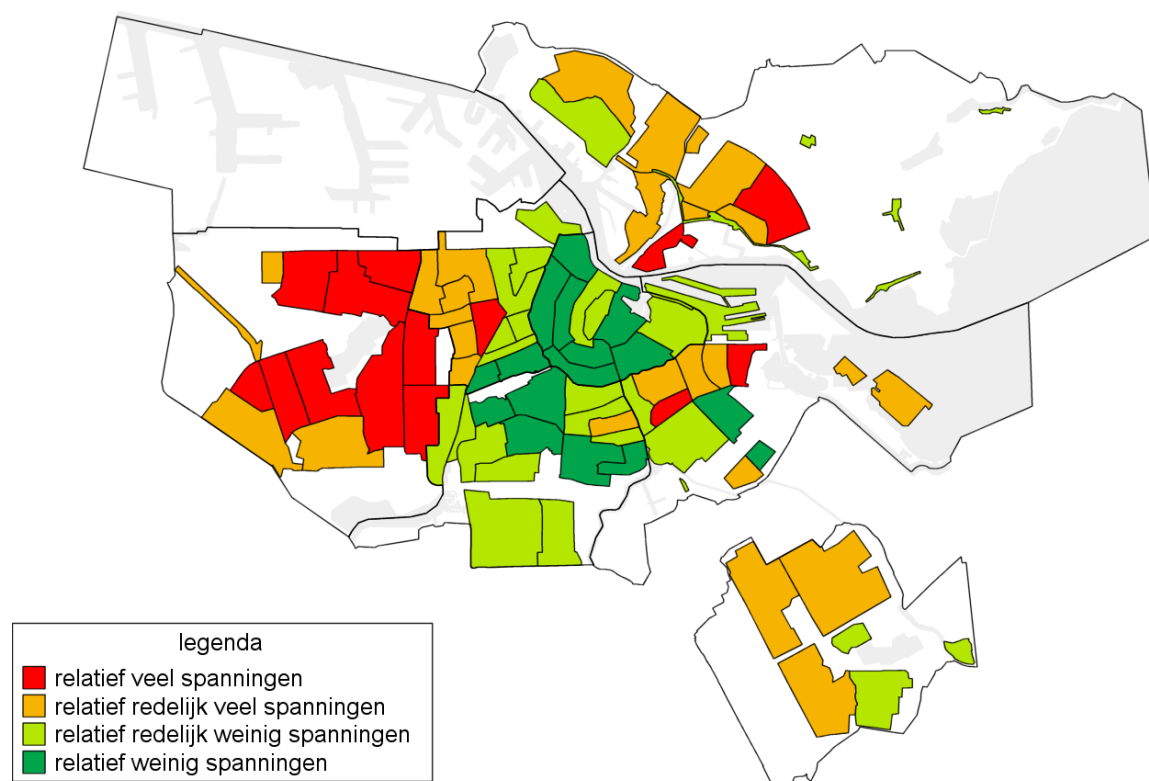
willen en durven aanspreken op hun gedrag. Of zoals stadsdeelvoorzitster en geboren en getogen Amsterdamse Fatima Elatik zegt: "Vroeger was er altijd wel een Tante Alie die zei dat je iets niet mocht."

Zonder nostalgisch te willen zijn, blijken tal van deelnemers de waarde te hebben herontdekt van de publieke familiariteit uit de tijd van Tante Alie. Zo probeert Woningstichting Eigen Haard bewoners deels weer verantwoordelijk te maken voor hun portiek. Die verantwoordelijkheid ging verloren in de tijd van de 'ontzorging' in de jaren zestig en zeventig. En Said Bensalam, adviseur jeugd en veiligheid bij Connect Amsterdam, heeft een belangrijke eigenschap van Tante Alie overgenomen: "Je moet gewoon duidelijk zijn naar jongeren en hun ouders."

Eén stad of een stad van uitersten

Elkaar kunnen aanspreken in de openbare ruimte. Dat is ook voor Achmed Baâdoud de belangrijkste voorwaarde om goed te kunnen samenleven. En daarvoor is het spreken van dezelfde taal van belang, stelt de voorzitter van stadsdeel Nieuw-West in zijn openingswoord. "Te lang is gedacht dat dit vanzelf zou gaan."

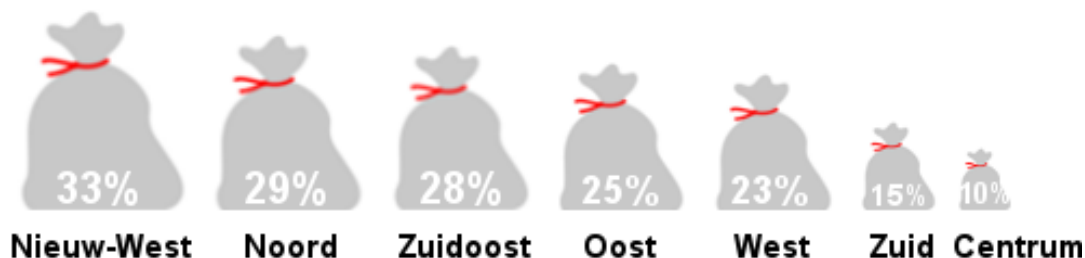
Tegelijkertijd leiden ook de oplopende werkloosheid en het vastlopen van de stedelijke vernieuwing tot spanningen. "De hele dag thuis zitten geeft wrijving. En bij de stedelijke vernieuwing zijn verwachtingen gewekt. Mensen die dachten ein-

Spanningskaart van Amsterdam. Bron: O+S

Spanningen ervaren door meningsverschillen over schoonhouden buurt. Bron O+S

delijk van hun vervelende buurman af te zijn, horen dat ze nog even naast hem blijven wonen." Volgens Baâdoud zullen de spanningen in de stad alleen maar toenemen als er geen duidelijke keuzes voor investeringen worden gemaakt. "Er zijn structurele opgaven aan de randen van de stad."

Daar zijn ook de meeste spanningen, getuige de oranje en rood gekleurde gebieden op het kaartje van O+S. Één oorzaak ligt voor de hand: buiten de Ring wonen veel meer kinderen en jongeren dan daar binnen. En overlast van jongeren is een van de bronnen van spanningen, blijkt uit het onderzoek van O+S en het Verwey-Jonker Instituut.

In 2025 zal het aandeel jongeren in Nieuw-West zeker even groot zijn als nu, zegt Baâdoud. "We staan nu voor een kantelpunt wat voor stad we in 2025 willen zijn: één stad of een stad van uitersten. Als we nu niet kiezen voor structurele oplossingen, kost het straks misschien wel het tienvoudige om de problemen op te lossen."

Van niet-positief tot midden contact

Spanningen kennen verschillende gradaties, vertelt onderzoekster Jolijn Broekhuizen van O+S. Voordat bewoners spanningen ervaren zullen ze geen positief oordeel hebben over de buurt en hun burens. Daarna volgt het daadwerkelijk ervaren van spanningen en het toppunt is als mensen elkaar gaan mijden. In Amsterdam blijkt bijna één op de vijf (19%) bewoners een niet-positief oordeel te hebben over de buurt; 16 procent ervaart spanningen en 13 procent mijdt andere bewoners zelfs vanwege die spanningen. Overigens zijn er volgens de Veiligheidsmonitor aanwijzingen dat de spanningen in de stad als geheel afgelopen jaar iets zijn afgenomen.

Risicofactoren: jongerenoverlast en verschillende omgangsvormen portiek en buurt

Belangrijk is te weten waar de spanningen vandaan komen. Daarvoor zijn vijf risicofactoren nader onderzocht: overlast door jongeren, het niet schoonhouden van de buurt, verschillen in normen en waarden, andere omgangsvormen en religie. Overlast door jongeren (26%) en schoonhouden van de buurt (19%) voeren met afstand de lijst van genoemde spanningsbronnen aan; terwijl religie helemaal achteraan komt met 9 procent.

Van alle stadsdelen komt in Nieuw-West zowel de meeste spanningen door overlast van jongeren (38%) als spanningen door overlast door vervuiling voor (33%). In de andere stadsdelen gaan deze twee factoren minder gelijk op. Zo wordt in West jongerenoverlast ook veel genoemd als bron van spanning. Met 37 procent neemt het stadsdeel hier de tweede plaats in op de ranglijst. Maar het komt op de vijfde plaats waar het gaat om meningsverschillen over schoonhouden van de buurt (23%).

In een verdiepend onderzoek hebben O+S en het Verwey-Jonker Instituut verder ingezoomd op spanningen in twintig buurten (waarvan vijf referentiebuurten) en gekeken naar risicofactoren. Daaruit blijkt dat bij overlast door jeugd de groep licht verstandelijk beperkte jongeren een aanzienlijk aandeel had in die overlast. Problemen met jeugd doen zich voor in kinderrijke, compact bebouwde buurten met kleine huizen. Jongeren zullen hier veel op straat verblijven, waar ze andere gebruikers van de openbare ruimte overlast bezorgen.

Kijkend naar de omgangsvormen in portiek en buurt kan worden gezegd dat bewoners minder bekend zijn met hun burens en buurtbewoners. Er is onvoldoende 'publieke familiariteit' en daar-

mee minder sociale controle. Door die onbekendheid spreken buren en buurtbewoners elkaar minder makkelijk aan. Dat doet zich volgens de onderzoekers vooral voor in buurten met een grote diversiteit aan bewoners en een veranderde bevolkingssamenstelling.

Al met al kan gezegd worden dat spanningen meestal voortkomen uit gedrag en niet uit religieuze verschillen. Ze zijn praktisch van aard en sterk afhankelijk van locatie en van individuele kenmerken (niet iedereen ervaart overlast hetzelfde).

Regulier en specifiek beleid

Natuurlijk doen overheid, corporaties en andere partijen al veel om spanningen tegen te gaan. Ze treden repressief op tegen (jeugd-)criminaliteit, overlast door jongeren en vervuiling. Ze proberen die publieke familiariteit te bevorderen met onder meer portiekgesprekken, het organiseren van (opruim-) activiteiten met kinderen en het bevorderen van de weerbaarheid en eigen initiatieven van bewoners. Professionals proberen duidelijk zichtbaar en benaderbaar in de wijk aanwezig te zijn.

Maar naast het reguliere beleid zijn locatiespecifieke ingrepen nodig om spanningen te verminderen. Daarbij moet speciale aandacht zijn voor bepaalde risicofactoren, zoals overlast door jongeren, met name licht verstandelijk beperkte jongeren, en het gebrek aan sociale controle.

Ooms en tantes

Socioloog, journalist en schrijver Herman Vuijsje mag naar eigen zeggen graag stennis maken door

een tegenovergestelde mening te verkondigen. Maar dit onderzoeksrapport kan hij alleen maar van harte onderschrijven. Aan de hand van de strip *Bulletje en Bonestaak* laat hij zien hoe gewoon het kennelijk in de eerste helft van de vorige eeuw was dat een voorbijganger een brutale 'straatjongen' een draai om zijn oren geeft. Nu slaan jongeren voorbijgangers en durft niemand hen terecht te wijzen, zegt Vuijsje.

Vroeger kwam het volgens Vuijsje voor dat christelijke Nederlanders joodse ouders waarschuwdien wier kinderen de sabbatsregels hadden overtreden. Waarom? Omdat ze wilden dat hun eigen kinderen ook in de gaten werden gehouden. Een dergelijke interculturele waarschuwingdienst bestaat niet meer. Maar ook binnen de verschillende gemeenschappen in Nederland is het niet meer gewoon elkaars kinderen terecht te wijzen. Terwijl al die culturen nog niet zolang geleden 'ooms' en 'tantes' kenden die in de rol van opvoeders konden treden als de ouders niet in de buurt waren. Ouders hebben ook minder het besef dat ze verantwoordelijk zijn voor het gedrag van hun kinderen en kinderen zijn steeds ongedisciplineerder. Dat valt niet alleen allochtonen te verwijten, stelt Vuijsje. Die hebben zich wat dit betreft juist goed aangepast aan een trend die bij autochtonen was ingezet.

Overheid en welzijnsorganisaties zijn veel programma's gestart om die 'publieke familiariteit' terug te krijgen. Maar daarvoor moet er wel een basisveiligheid zijn, waarin de burger wordt gedekt door de overheid.

Daar schort het volgens Vuijsje nogal eens aan.

Op aangiftes bij de politie volgt vaak geen actie en de verantwoordelijkheden van de overheid zijn versnipperd. Hierdoor kan het gebeuren dat tal van instanties zich met één probleemgeval bezighouden, maar dat geen van de instellingen zich beslissingsbevoegd voelt.

Volgens Vuijsje wordt bij spanningen tussen etnische groepen te snel gedacht aan racisme of culturele verschillen als oorzaak. Toch zou hij zelf een cultureel verschil willen uitdiepen dat mogelijk leidt tot meer overlast - door kinderen met een lichte verstandelijke beperking. "Het is een taboe, maar we zouden ook moeten kijken of de vele neef-nicht-huwelijken onder Marokkanen en Turken leiden tot de geboorte van meer kinderen met een verstandelijke beperking."

Empoweren burgers, rugdekking overheid

De stadsdelen Zuid, West, Nieuw-West, Oost en Zuidoost gaven opdracht voor het onderzoek 'Samenleven met verschillen'. Wat vinden bestuurders van deze stadsdelen van de uitkomsten? Ze zijn unaniem blij met de constatering dat spanningen niet primair worden veroorzaakt door religieuze verschillen. Paul Slettenhaar, voorzitter in stadsdeel Zuid, merkt hierbij op dat in zijn stadsdeel joden wel degelijk het slachtoffer zijn geweest van pesteringen.

Verschillen en spanningen horen bij een stad. Maar je moet ze niet bagatelliseren en er als overheid op tijd bij zijn als spanningen uit de hand dreigen te lopen, zo is het algemene gevoel onder de vijf

stadsdeelbestuurders. Conflicten moet je juist gebruiken om bewoners met elkaar in gesprek te laten gaan en nieuwe vormen van sociale cohesie te laten ontstaan. Voorbeelden hiervan zijn de perikelen rond het Johan Cruyff Court op IJburg of rond de gepeste rabbijn Van de Kamp in Bos en Lommer.

Tegelijkertijd onderschrijven de bestuurders ook het belang van een massieve, onversnipperde rugdekking door de overheid. Soms moet er repressief worden opgetreden. Stadsdeelvoorzitter Marcel La Rose vertelt dat de Top 50-aanpak in Zuidoost succes heeft. In deze lokale aanpak van overlastveroorzakers die geresulteerd heeft in de stedelijke aanpak Top 600 werken diensten samen om de grootste, nog vrij rondlopende straatcriminelen dicht op de huid te zitten. "Het heeft een relatieve rust gebracht", aldus La Rose. "Als je de ergste misstanden niet aanpakt, ben je als overheid niet geloofwaardig," zo vat gespreksleider Hans Boutellier (Leerstoel Veiligheid en Burgerschap van de VU) samen.

Durven ergens op af te stappen en mensen aan te spreken, niet bang zijn voor impopulaire maatregelen, meer in de levenssfeer van mensen treden en vooral hard werken. Dat is volgens de stadsdeelbestuurders nodig voor de aanpak van spanningen. "Onze mensen zijn avond aan avond aan het bemiddelen", aldus voorzitter Martien Kuitenbrouwer van stadsdeel West.

Stadsdelen zijn bezig met het 'empoweren' van burgers; ze creëren 'buurtidentiteiten' en benoe-

men 'buurtthermometers' of 'buurtambassadeurs'. Moderne versies van de tantes en omes, die vroeger algemeen erkende wakende ogen en oren waren in een buurt. Wellicht kunnen ze beter geen klappen uitdelen, als in Bulletje en Bonestaak, maar een deel van hun oude, door de overheid gesteunde gezag zouden ze terug moeten krijgen.

Workshops

Hoe passen we de bevindingen van het onderzoek nu in de praktijk toe? Daarover werd in de workshops gesproken aan de hand van risicofactoren die volgens de onderzoekers extra aandacht verdienen. Onderwerpen van de workshops waren: overlast door jongeren en kinderen van 8-14 jaar; overlast door licht verstandelijk beperkte jongeren; diversiteit in de woonomgeving; sociale controle op portiekniveau en eigen kracht van bewoners.

Duidelijkheid

In de workshop 'Overlast door jongeren en kinderen tussen 8 en 14 jaar' vertelt Said Bensellam, adviseur jeugd en veiligheid bij Connect, over zijn projecten waarin hij ouders motiveert zich meer in te zetten om het leven van hun kinderen in goede banen te leiden. Bensellam doet dat vooral door duidelijk te zijn. Heel veel ouders hebben de 'tools' niet om hun kinderen in het gareel te houden en te stimuleren het goed te doen op school, zo vertelt Bensellam. "Maar zodra je ze oprecht, duidelijk, direct, doelgericht en vanuit je eigen levenservaring aanspreekt op de problemen die er spelen, dan kun je ze die tools geven. Dan kun je ervoor zorgen

dat ze hulp aanvaarden en zoeken."

Vaders leren op die manier hoe ze zelf een rolmodel en belangstellende, betrokken opvoeders kunnen zijn. En hoe ze kinderen kunnen wapenen tegen groepsdruk die jongeren ervaren op straat. Kinderen zullen dan, tegen de groepsdruk in, wel voor school kiezen. Naast duidelijkheid, zijn daadkracht, discipline, grenzen stellen en het stimuleren van talent van belang.

Kennisdeling en inbedding

Hoe zorgen we dat kinderen met een lichte verstandelijke beperking (LVB) ook een toekomst hebben, in plaats van dat ze afglijden naar criminaliteit? Dat was de belangrijkste vraag in de workshop die over deze kinderen ging. Het antwoord ligt in meer kennis over deze groep en een betere inbedding. Het 'maatschappelijk veld' zou een andere houding moeten aannemen tegenover licht verstandelijk beperkte jongeren: niet alleen problemen en overlast zien, maar ook mogelijkheden bieden met stages en dergelijke. "De jongeren moeten het idee kunnen krijgen dat ze ook tot hun recht kunnen komen als ze bij Albert Heijn werken", aldus Jale Simsek van de GGD.

"LVB moet meer worden ingebed in de samenleving, niet dat er alleen maar over wordt gepraat." Voor de inbedding zijn buurtnetwerken en vertrouwenspersonen in de buurt van belang. En ook hier geldt: vertegenwoordigers van overheid en hulporganisaties moeten herkenbaar zijn. "Te veel wisseling van gezichten verhoogt de onveiligheid."

Diversiteit en dichtheid

Hoge dichtheid en diversiteit zijn geen risicofactoren voor spanningen, maar verminderen deze juist. Met deze uitspraak in de workshop 'Spanningen en de diversiteit van de woonomgeving' keert Jos Gadet van de dienst Ruimtelijke Ordening zich tegen een bevinding in het onderzoeksrapport 'Samenleven met verschillen'.

Volgens Gadet leidt culturele diversiteit doorgaans niet tot problemen. Het is volgens hem juist een wezenskenmerk van de stad en een voedingsbodem voor innovatie. Monofunctionele gebieden herbergen vaak veel mensen met een lage opleiding in lage inkomensgroepen. Die buurten worden gemeden door anderen, waardoor er weinig draagvlak ontstaat voor voorzieningen.

Meer dichtheid in de openbare ruimte vermindert ook de spanning. Het aantal interacties tussen mensen neemt er door toe. Men komt elkaar tegen bij de bakker, school en voetbalclub en dat zorgt ervoor dat men elkaar kent. Funest zijn openbare ruimten waar niemand gebruik van maakt, zoals veel grasveldjes tussen flats. Het Westerpark wordt juist wel goed gebruikt.

Hoge dichtheden maken ontmoetingen mogelijk, en die leiden tot wederzijds respect en sociale controle. Stedenbouwkundigen kunnen hieraan bijdragen door het laten ontstaan van de juiste mix, zegt Gadet. Wellicht is voor de exacte rol van dichtheid en diversiteit bij het ontstaan van spanningen verder onderzoek nodig.

Sociaal eigenaarschap

De portiek is van niemand, zo is vastgesteld in de workshop 'Stimuleren van sociale controle op portiekniveau'. En daardoor voelt niemand zich ervoor verantwoordelijk. Vroeger werd het als een plicht voor de bewoner beschouwd om de gemeenschappelijke trap en zelfs de stoep voor de deur schoon te houden. Maar die taken zijn in de jaren zestig en zeventig overgenomen door een 'ontzorgende' woningcorporatie en de gemeente.

Hoe kun je bewerkstelligen dat de huurder zich weer verantwoordelijk voelt voor de portiek, de binnentuin of andere gemeenschappelijke ruimten? Woningstichting Eigen Haard heeft een simpele oplossing, vertelt Gert Dijkstra van deze corporatie. In sommige portieken laat ze het beheer weer geheel of gedeeltelijk over aan de bewoners. Die kunnen dan bijvoorbeeld de opdracht geven aan het schoonmaakbedrijf en het werk controleren. Door dit 'sociaal eigenaarschap' voelen ze zich ook gelegitimeerd andere bewoners terecht te wijzen als die de boel laten verslonzen. Kortom: een herwaardering van de portiek als cruciaal element in de participatie van de bewoners. Die doen weer mee zodra ze iets te zeggen hebben.

Onhandigheid

Onhandigheid, dat was het sleutelwoord bij de workshop 'Eigen kracht van bewoners'. Mensen hebben een soort onhandigheid om in contact te komen met andere bewoners en die aan te spreken.

Die onhandigheid zit overigens niet alleen bij burgers, maar ook bij professionals.

De overheid en het maatschappelijke middenveld zouden meer rugdekking kunnen geven aan de burgers, de voorhoede, zo legt workshopleider Hans Boutellier met een voetbalmetafoor uit. Tegelijk zouden overheid en middenveld, in plaats van zelf te sturen, meer moeten kijken naar de initiatieven die bewoners zelf al ontplooiën, om die vervolgens te ondersteunen.

De overheid is ook vaak niet goed zichtbaar in de wijk en ook de politiek is te afstandelijk. "Probeer de micro-interactie nieuw leven in te blazen", is het advies vanuit de workshop aan overheid en politiek.

Bij ingrepen in een wijk wordt er vaak individueel gedacht, maar instellingen zouden zich ook meer op een groepsgewijze aanpak kunnen richten. Het engagement moet worden verbreed. Er zijn te veel mensen die niet betrokken zijn, omdat ze denken dat ze het niet kunnen of omdat ze het niet zo nodig vinden.

Strenger zijn

Enerzijds kunnen we er in Amsterdam trots op zijn dat we redelijk goed kunnen samenleven met 170 nationaliteiten. Aan de andere kant kunnen we ons ook afvragen of we nog wel om kunnen gaan met verschillen, zegt wethouder Andrée van Es in haar slotwoord.

Het is goed dat allochtone Amsterdammers zich aanpassen aan het principe van 'leven en laten leven'. Maar om dat principe te laten werken zijn er grenzen nodig voor het gedrag in de openbare ruimte.

Tegelijkertijd is het hoopgevend dat veel spanningen worden veroorzaakt door praktische dingen als vuil op straat en in de portieken. "Dat moeten we toch met ons allen kunnen oplossen", aldus Van Es. "Het kan niet zo zijn dat mensen, doordat het vuilnis niet meer wordt opgeruimd, gaan denken dat de culturele verschillen tussen ons te groot worden."

Overigens opvallend hierbij is dat schoonmakers vaak van ver buiten de stad komen, zegt Van Es. Amsterdammers hebben niet de juiste mentaliteit om dit werk te doen. Veel Amsterdamse jongeren missen het besef dat ze gewoon hun school moeten afmaken en desnoods een schoonmaakbaan moeten aannemen om hun leven op de rails te krijgen. "We moeten strenger zijn voor onze jongeren", aldus de wethouder Werk en Inkomen. Mensen met een uitkering zouden kunnen worden verplicht zich in te zetten voor de buurt, vervolgt Van Es. Bijvoorbeeld bij het tegengaan van jongerenoverlast.

De verdergaande segregatie moet worden gestopt en burgers moeten het soms ongemakkelijke gesprek met andere bevolkingsgroepen blijven voeren, stelt de wethouder. Buurten moeten weer weerbaar worden en die publieke familiariteit terugkrijgen. "De overheid kan mensen niet constant beschermen. Daar is ook de buurt voor nodig."

Afdeling Burgerschap en Diversiteit
Dienst Maatschappelijke Ontwikkeling
Weesperstraat 101
1018 VN Amsterdam
diversiteit@dmo.amsterdam.nl

Tekst

Johan van der Tol

Fotografie

Mariët Sieffers
Edwin van Eis (omslagfoto)

Vormgeving

Afdeling Communicatie DMO

I.s.m.

Bureau Onderzoek en Statistiek
Verweij Jonker Instituut

